
MUASIR BİRKAÇ SİYASİ NAZARİYE HAKKINDA KONFERANS

İstanbul Üniversitesi, beni davet etmekle bana çok büyük bir şeref verdi. Bay Rektöre, Bay Dekana ve bütün meslekdaşlarıma en samimî teşekkürlerimi sunarım.

I

Türk Cumhuriyeti, kuruluşundanberi, cidden takdire değer bir süratle tarakki yoluna yürümüştür. Gayesine erişmek için Garp avrupasına bakışlarını çevirmek lütfunda bulunmuştur. Ve ben, İsviçre vatandaşı, Medenî kanunumuzla Borçlar kanunumuzun, Türk Medenî kanununa örnek teşkil etmiş bulunmasından gurur duymaktayım.

1924 tarihli esas teşkilât kanununuzun halk hâkimiyetine mütedair maddelerini okurken İsviçreli hukukçu kendisi için pek aziz olan bir ses daha duymaktadır. Bu beni, bugün size muasır demokrasinin hukukî temelinden ve zamanımızda ona karşı yapılan muahezelerden bahsetmeğe sevk etmektedir. Mevzu pek geniştir. Bu sebeple yalnız garbî Avrupa bakımından tetkik eylememe izin vermenizi dilerim.

Demokratik kanaatlerimiz büyük yurt severimiz, Cenevre vatandaşı J. J. Russo'nun doktrinine dayanmaktadır. İçtimai Mukavele prensipleri daha 18inci asrın sonunda Avrupa ve yeni dünya memleketlerinde yayılmış bulunuyorlardı. Russo'nun fikirlerinden şu veya bu şekilde ilham almamış cumhuriyet esas

teşkilâtı yoktur. Biz İsviçreliler, biliyorsunuz ki, tırnaklarımızın uçlarına kadar demokrat cumhuriyetçiyiz ve Russo bize göre muhakkak demokrasinin tek büyük nazariyecisi olarak kalmıştır. 18inci asırda, kralcı veya cumhuriyetçi olsun, bütün memleketlerde derebeylik sisteminden çıkan mutlak iktidara karşı mücadele başlamıştır. Anane tarafından himaye edilen mutlakıyet hususî bir şekilde haklı gösterilmeğe muhtaç değildi. O, harp öncesi Alman ilim adamlarının en büyüklerinden biri olan Max Weber'in ifadesini kullanmış olmak için söyliyelim ki, bir *ananevî hükûmet* şekli idi.

Büyük münakaşalar ve tahrikât devresindedir ki Russo, kurulmuş iktidarların meşruiyetini şüpheli görerek, ananevî rejime karşı gelmiştir. Cesurane bir şekilde ananeyi bir kenara bırakmış ve 1762 tarihli "İçtimaî Mukavele" kitabında devletin yurttaşların serbest iradelerine istinat ettiği ve kanunun umumî iradenin ifadesinden başka bir şey olmadığı tezini müdafaa etmiştir. Bir kanuna boyun eğen vatandaş hakikatte, demek ki, kendi arasından gayrı bir şeye itaat etmemektedir. Russo'nun bu nazariyesi sayesinde devletle kanun bir hamlede sırf akli bir sahaya nakledildiler: Hukukun kaynağı ulustadır. Bütün iktidarlar milletten gelirler. Gençlik hatıralarının Russo üzerinde büyük bir tesir yaptıklarını ve onu Cenevre fikirlerini yaymağa sevk ettiğini bugün biliyoruz. Basit bir saatcinin oğlu olan Russo babasının tezgâhında çıkan, o zamanlar münhasıran "yüksek tabaka"nın elinde bulunan iktidardan "aşağı tabaka"nın bir hisse istediği münakaşalarda hazır bulunmuştu. Daha sonra, şehrin burjuvalarını Sen Piyer kilisesinde yaptıkları bir toplantı esnasında halk hâkimiyeti fikri Russo'da uyandı. Tarihi tekâmül ve 18inci asır cemiyetinin inkişafı, mutlakıyetten yüz çevirerek yeni hükûmet şekilleri arayan bütün memleketlerde, İçtimaî Mukavele fikrinin sür'atle yayılmasını kolaylaştırdılar. Büyük asrın, felsefe asrının, anlayışına göre İçtimaî Mukavele doktrini tabii ve objektif hukukun hasılası gibi benimsendi. Uluslar ve hükûmetler ona kendilerini tâbi kıldılar. Hakikaten Russo'nun teorilerinin yayılış tarzı nasıl bütün devletlerde yeni siyasî fikirlerin birer vahyi gibi ilk önce keşşafklar gibi kalabalığın önüne giden nadir bazı fertler tarafından takip edildiğini göstermektedir. Harici tesirlerle itilen fertlerin nasfet hisleri hali hazır müesseselerle yeni bir cemiyetin temayülleri arasındaki uçurumun şuuruna varıyorlardı. Adalet hissine can veren

1762 tarihli "İçtimâî Mukavele „ de muhtevi " Siyasî hukuk prensipleri „ o zamanda mer'î âmme hukukunu geçmiş ve onu arkasından sürüklemişti. Russo'nun anladığı mânâda nasfet hukuk tahtına oturtulmuştu. Russo pek haklı olarak İçtimâî Mukavelesine Virgile'in şu sözlerle başlamıştı: " foederis aequacs dicamus leges,, tabii hukukun öz değerini bugün 18inci asırdan çok başka türlü muhakeme ediyoruz. Tabii denilen hukukta yeni cemiyetin gelecekteki hukuka hitap ettiği postolaların vücut bulduğunu biliyoruz. Russo'nun nazariyelerinin devamlı neticesi ne oldu? Hukuk bugün bize insanlar tarafından ihdas edilen bir *akli nizam* gibi gözükmektedir. Devlet içinde fertlerin hareketleri hukuka istinat ederler. Hukukun bizzat tazyiki doğrudan doğruya veya dolaşık yoldan süjenin iradesinden ileri gelir. Gayrı akli işlerin hukukun ihdasındaki hissesi ne olursa olsun hukukun insan ruhundan fıskırdığı insanların müşterek hayatının akli bir neticesi olduğu doğru bulunmaktan geri kalmaz. Mücerret ve tutulmaz kaideler kurarak insanlara fiillerinin hukukî şumulünü hesap etmelerine izin verir. Objektif hukukun insanlara fiillerinin tesirlerini önceden görmek ihtiyarını bağışlaması ve bu kaidelerin —bilhassa— belli bir devirde mer'î esas teşkilât kaidelerinin *müstakar* bulunması hukukun büyük faziletlerini teşkil ederler. Fertlerin, mevcut nizamın meşruiyetine bu imanları onlar da o nizamın kaidelerine boyun eğmek iradesini doğurur. Haricî işlerin tesiri altında bu meşruiyete iman mahvulunca bir iç kuvvet olan boyun eğme iradesi yıkılır bu *ihtilâl* dir. Ve işte o zaman tamamen süjelerin yeni anlayışlarına göre inşa edilen yeni bir akilî âmme nizamı mer'iyete girer. Yeni hukuk yeni ihtiyaçlara cevap verir. Burada da nasfet duygusu hukukun önüne geçmiş ve onu kendine doğru çekmiştir. Hatırlatalım ki Almanya imparatorluğunun yüksek mahkemesi, Reichsgeriht, 1918 son teşrinin Almanyada iktidarı zorla ellerine alanlara, asker ve memur bütün vatandaşların boyun eğmeleri anından itibaren ihtilâlcı kutreti meşru tanımıştır.

Muasır âmme hukukunun inkişafı üzerinde Rosonun tesiri bir başka şekilde daha kendini göstermiştir. Devletin mukavelevi esası hakkındaki Rosunun nazariyesinin hiç bir tarihî vakaya istinat etmeyen sırf bir farziyeden ibaret olmasına rağmen, her devletin bir temel kanuna, *esas teşkilâta*, dayanması lâzım geldiği prensibini ihtiva etmekten geri kalmamaktadır.

Bu temel kanun devletin yunetici formalarını ilân eder. İşte bunun içindir ki sert bir kanun olması lâzımdır. Esas teşkilât tadilleri hususî merasim icabettirirler. Rusonun içtimaî mukavele prensiplerine göre her devlet esas teşkilâtına adî kanunlarâ nazaran bir üstünlük verir. İşte bunun içindir ki İsviçre'de esas teşkilâtın kısmen veya tamamen tadili halkın reyine tabidir ve faal vatandaşlar ve kantonlar ekseriyetinin rızasını elde etmiş bulunması lâzımdır. *Mecburi referandumdan* kasdımız işte budur.

Monteskiyo'nun iktidarların ayrılması (tefriki kuva) hakkındaki fikirleri ve Benjamen Konstanın bu husustaki tadilleri parlamento sistemini içtimaî mukavele fikirleriyle ahenkleştirmeye izin vermiştir. Halkın mümessillerince kabul edilen kanun da halk iradesini aksettirir. Temsili sisteme göre kanun kaynağını parlamento münakaşalarından alır. Parlamento devresi esnasındaki münakaşalar neticesindedir ki nihayet hukukî hakikat, "das richtige Recht,, , vücut bulur.

II

Demokrasiye karşı ilk aksülamel parlamento sisteminin sukutu hayale uğrattığı kimselerden geldi. Bu sukutu hayâl, her hangi bir iktidarın ve insan üzerinde insan tazyiikinin mevcudiyetini inkâr ederek, devlet kudretine ve kanunlarına itaati reddeden *anarşi teorisini* doğurdu.

Marksizm bilakis hem 19 uncu asrın fikrî hayatının büyük muhriklerinden biri formaliyici düşünce ve hem tekâmül kanununa istinat etmekte idi.

"Weltgeist ,, yani inanın muhrik ruhunun, tarihin muhtelif devirlerine hükmeden bazı büyük fikirlerde kendini gösterdiği düşüncesini öne süren Hegel olmuştu. Hegelin en büyük telmizi Marks bu tezi, tarihin iktisadî hâdiselerin tekâmülünü aksettirdiğini söyliyerek kendine göre tefsir etti. Bu şekilde, istihsal vasıtalarını elinde tutan istismar eden sınıfa karşı sürdüğü istismar edilen sınıf nazariyesine vardı. Marks diyor ki devlet kapitalci cemiyeti himaye etmek için sun'î bir şekilde inşa edilmiş damdan başka bir şey değildir. Eğer istihsal vasıtaları kapitalistlerden alınır ve işçilere verilirse devlet hedefsiz kalır,

rolü biter. Proleterlik diktatörlüğü, artık ne içtimaî tazyika, ne de devlete ihtiyacı olmıyan müstakbel cemiyete, insanların üzerinden geçerek girecekleri köprü hizmetini görecektir. Kurulmuş normaların yardımile iş gören Marks'cı nazariyede *aklî bir usule* dayanır, fakat bu normaları aklın bir hasılası gibi telakki eden Rusonun tezinden farklı olarak onları *Welgeist*'den gelir sayar.

Hegel - Markse göre, yeni bir devrin başında yalnız bir kaç kişi yeni yönetici fikrin şuuruna sahiptirler. Bu azlık *Welgeist*'in öncülerini teşkil eder. Şiddet kullanarak yeni bir çağın gelişini çabuklaştıracaktır. Bunun için bir ustureye ihtiyacı vardır: Kurtuluş imanı. Kuvveti işte buradadır.

Bu anlayışı 19 uncu asrın sonu ve 20 inci asrın başındaki büyük *tehici nazariyelerinden* ayıran bir adım olmuştur. Münhasıren akla istinat ettirilen hukuk insan tabiatının zenginliğine tekabül etmemektedir. Yeni peygamber üstünlük insanın şuur-suz, tehici his, gayri akli iştiyaklarıdır demektedirler. Bu fikre bağlanarak onu en büyük muvaffakiyetle tatbik mevkiine koyan Musolini olmuştur. Hakikaten her sistemin bir hata ve her doktrinin birer mahbes olduğunu tekrarlamaktan biran geri durmamıştır. Bir çok defa " en çok Sorel'e borçluyum „ diye haykırmıştır. Büyük harpten sonra 1922 de ölen Jorj Sorel Bergsonun " yaşamiye atılışını „ (yaratıcı tekâmül) sosyoloji sahasına nakletmiştir. Sorel tarihin büyük kuvvetlerinin kudretlerini usture'den aldıklarını iddia etmektedir: Şan, ihtilâl hürriyeti, millî galeyana, umumî grev bütün bunlar büyük esturelere bir misaldir. Sorel, Marks tarafından öne sürülen hailevi bir ihtilâle artık inanmıyan bir nesildendi. Fakat işçi kalabalıkları için bunları muhafaza etmelerini iyi buluyordu. Bu fikir, Sorel'e göre, o kalabalık için bir esture meziyetini haiz olacaktı. Sorel bir ustureden ne anlıyor?

Sorel'in demokrasi aleyhindeki fikirleri Vilgre de Pareto'nun nazariyeleriyle de zenginleşti. Aslen İtalyan, Lozanda iktisat profesörü Pareto teorisini, Sorel gibi, Avrupa parlamento hükümetleri buhranını tetkik ettikten sonra kurdu. Pareto için de ön faktör akli nizam değildir, her şeyin fevkinde olan *insanî insiyaktır*. İnsanların insiyakî arzuları ancak iş bittikten sonra nazariyelerle haklı gösterirler. Cemiyetin bütün tarakkilerinin her zaman bir *yaratıcı azlıktan, mümtaz* kimselerden geldiği fikrini müdafaa eyler. Böyle bir mümtaz sınıf Sorel'in iddia

ettiği gibi yalnız bir proleter muhitden çıkmaz, bilâkis bütün içtimaî sınıflar bunları yetiştirmek ihtiyarına mâliktirler. Amme hayatının idaresi tamamen bir mümtaz sınıfa verilmelidir. İçtimaî hayatın devreleri dalgalar gibi birbirlerini takip ederler, ve onlarla iktidarı ellerinde tutanlar da müteakiben değişirler. Musolini faşist partisini Paretonun bu fikrine göre teşkil etmiş ve mümtaz kimselerin yetiştirilmesini programının başına koymuştur. Faşist doktrini ancak daha sonra inkişaf etmiştir. Pareto için olduğu gibi Musolini için de bir şefe iman kendiliğinde bir esture teşkil eder.

Bu mümtaz kimseler ve esture teorisi, inkişafı bilhassa orta çağda vaki olan bir diğer iktidarın bazı vasıflarını yavaş yavaş temsil etmiştir. Burada, en meşhur misali Papalık olan hulefa charismatique iktidarı düşünüyorum. Katoliklik doğmalarına itaat en nihayet kilise iktidarına boyun eğerek bizzat dinin emirlerine uyulduğu kanaatine istinat etmektedir. Kilisede hulefa karsimatik dinî bir estureden devlette, şef nazariyesine göre, "galeyandan doğan bir ustureden,, ileri gelir.

Paraton'un nazariyesi parlamantarizmin sui istimallerine ve parlamento hükümetlerinin istikrarsızlığına karşı ayaklanır. Demokrasiye olduğu kadar parlamantarizme düşman olanları da etrafına toplamıştır. Tarihin cereyanı mümtaz kimselerin iniş ve çıkışlarını göstermektedir. Devletin terakkisi ekseriyete değil, fakat ileri gelenlere bağlıdır. Bununla beraber Pareto ve taraftarları bu mümtaz sınıf üyelerinin intihabı tarzı hakkında sükût etmektedirler. Pareto ve Sorel Almanyada bazı nasyonal-sosyalist muhitlerin, hususile okuyan muhitlerin peygamberleri olmuşlardır. Bu demokrasi aleyhinde hareket, karanlık ustureciliği ile, o zamana kadar âmme hayatına alâka göstermeyen kimseler nezdinde büyük bir kuvvet elde etti. Nasyonal-sosyalist mümtaz sınıflarının kendi fırkalarını idare edenler tarafından teşkil edildiğini iddia ederek Pareto'ya dayanmaktadırlar. Diğer taraftan ırkçı prensiplerini ve kahramanlarını Sorel'e borçludurlar.

Sorel'in meşhur "şiddet hakkında düşünceler,, adlı eseri henüz 1927 yılında Almanların çoğu tarafından bilinmiyordu. Almancaya ilk tercümesi 1928 de çıktı. Nasyonal-sosyalistlerin iktidarı elde edişlerinden önceki buhran esnasında Sorel İtalyan faşizminin başlangıcında olduğu kadar önemli bir rol oynadı. Bir İngiliz müellifi Wydam Leuvis fazla bir cesaretle -Sorel

muasır siyaset düşüncesinin anahtarıdır- beyanında bulunmuştur.

Nasyonal -sosyalist devlete geçiş kanunu parlamento sisteminin haricî şekillerinin yardımile olmuştur. Nasyonal -sosyalist partisinin şefi Reich başkanı tarafından başvekil tayin edilmiş (Reichtag) ta kabul edilen " Ermaechtigungsgesetz „ adlı kanun Reich hükûmetine parlamentonun iştiraki olmadan hükûmet eylemek ve mer'î kanunları değiştirmek salâhiyetini vermiştir.

İç ve dış siyaset sebepleri, henüz zikrettiğimiz demokrasiye aleyhtar fikirlerin niçin bu kadar çabuk Almanyada yayıldığını izah ederler. Harp sonunda saltanatlar yıkılınca âmme hayatı sükûnu partilerin mücadeleleriyle ihlâl edildi. Bundan başka devletin cumhuriyet şekli hadden aşkın bir tenkit mevzuu teşkil ediyor, hattâ devlet dünyada hüküm süren iktisadî buhrandan mesul ediliyordu. Versay muahedesile tesis edilen uluslararası vaziyet Almanyayı Avrupada eskiden sahip olduğu hegemonyasından mahrum etmişti. Burada da demokrasi mesul ediliyordu. Milyonlarca vatandaş yeni ve çabuk bir hal çaresi istiyorlardı. Vaymar esasi teşkilâtı ve akılcı anlayışı itibardan düşüyordu. Kitle kitle " Führer „ usturesine sığınılıyordu. Vaymar esas teşkilâtında gözönünde tutulan tam salâhiyetler umumî bir şekilde Reich başkanını, daha doğrusu Reich hükûmetini buhran zamanında fevkalâde tedbirler almağa mezun kılıyordu. Teşriî iktidarla icraî iktidar arasındaki hudutlar daha o zaman silinmişti. Demek oluyor ki icra kuvveti reisine hudutsuz iktidarlar vermek nisbeten kolay olmuştu.

Bugüne kadar âmme hukukî fikri, kanuna boyun eğer vatandaşın, herhangi bir şahsî teşirden uzak ve formalarının her ne hal olursa olsun yurddaşa fiillerinin hukukî neticelerini önceden bilmesine izin veren *objektif* bir hukukî nizama itaat ettiği prensibinden hareket etmiştir. Hukuka uygun devlette her devlet fiilinin *meşruiyeti kanunîliğinden* ileri gelir. Devlet ferdi hürriyet veya mlûkiyet sahasına ancak kanunun kendisiñe izin verdiği nisbette müdahale edebilir. Kanunların *gayri şahsî* saltanatı yerine nasyonal - sosyalist devletinde Führer'in karsimatik iktidarı ikame edilmiştir. Führer'in karar hakkı parlamentonun münakaşa hakkını kaldırmış ve onu lüzumsuz kılmıştır. Devletin hudutsuz salâhiyetleri vardır. Herhal karşısında devlet sebebi mütehakkimdir. Almanya bütüncü bir devlet olmuştur.

Bu söylediklerimizden su çıkar ki demokrasi düşünceleri

muhakkak demokrasiye olduğu kadar parlamentoyu silen ve dile-
diği zaman bir plebisite baş vuran bir diktatörlüğe de isal ede-
bilirler. Bu vakıa bize şunu öğretir: Herkesin işbirliği etmesine
mütemayil bir cumhuriyetin en esaslı vazifesi yurddaşların
ve her şeyden önce gençliğin kâfi bir medenî terbiye almala-
rına ve kendilerini her zaman âmme hayatı ile temasta duyma-
larına dikkattir. "Tua res agitur - senin işin bahse mevzudur,".

Her siyasî prensibin sebebi içtimaî menfaattir. En yüksek
hakikatler, hattâ kendilerinde bir metafizik asıl arananlar bile,
yalnız tecrübî bir esasa sahip buldukları zaman insanlar üye-
rinde tesirde bulunurlar. Siyasî müsavat insanlar arasında
bir müsavatın teyidi değildir. Tabiat, yaş, servet ve daha baş-
kalarının aralarında ihdas ettikleri birçok müsavatsızlıkların
hesaba katılmayacaklarını ifadedir. Siyasî müsavat, her ferdin
devlet himayesi hususunda aynı hakka sahip bulunduğu ve diğer
taraftan her yurddaşın vatanına zekâsının bütün kuvvetile hiz-
met etmek vazifesi olduğu fikrinden hareket eder.

Çeviren :

Doç. Dr. Orhan Arsal

Söyliylen :

Ord. Prof. Dr. FRITZ FLEINER